

KÜLÖNLENYOMAT AZ ARCHAEOLOGIAI ÉRTESTŐ
112. ÉVFOLYAM 1985. ÉVI 2. SZÁMÁBÓL

BONDÁR MÁRIA

RÉZKORI IDOL NAGYTARCSÁRÓL

BUDAPEST
1985

RÉZKORI IDOL NAGYTARCSÁRÓL

1983-ban Sinka Mária általános iskolai tanuló Nagytarcsa (Pest m.), Kossuth L. u. 26. szám alatti telkükön a kert végében, a Szilas-patak partján érdekes tárgy-töredéket talált.¹ A lelőhely a Magyarország Régészeti Topográfiája Pest megyei 3. kötetében a 18/11. lelőhelyszámot kapta. Az említett kert egy domboldal alján fekszik, a domboldalra eső részen, a lelőhely másik felén (Bajcsev Mihály telke, Kossuth L. u. 57.), a bodrogke-resztúri kultúra temetője van.²

A töredék kavicsos soványfűtűs, kissé csillámos anyagú, égetett agyagtárgy, egy nagyobb idol jobb oldali darabja a csipőtől a combközépig. Magassága 5,9 cm, szélessége a deréknál 2,2 cm, a combrésznél 1,8 cm. Három oldala díszített. A díszítés négyesoros, ún. tűzdelte barázdákból áll, függőleges, vízszintes és átlós elrendezésben.

Szemből nézve az idol egyenes, téglalap metszetű, díszített (1. kép c).

Oldalnézetben a deréktől induló lágy csipőgörbület határozza meg a profilját. Ez az ív a combtól lefelé elkeskenyedik. A láb további részére utaló jel nincs a töredéken. A lábész feltehetően téglalap metszetű, oszlopszerű volt. Az előoldalhoz közeli részen függőleges, a csipőív felé háromszög alakban összefutó négy-négy soros vonalkötegek díszítik. A külső háromszögön belül egy kis háromszög van, ahol az átlós irányú vonalköteget egy vonallal lezárták, így kialakítván a háromszöget (1. kép b; 2. kép).

Hátoldalán a farrész csúcsosodik ki, majd elkeskenyedik a láb felé. Díszített (1. kép a).

Belső oldala díszítetlen, közvetlenül itt volt összetapasztva a baloldali résszel.

A díszítést kétfajta szerszámmal karcolták a szobrociskára. Az egyik zeg-zug motívumot kirajzoló vonalköteget, a másik párhuzamos egyenesekből álló lágyabb vonalköteget eredményezett a felületen. A zeg-zug rajzolat az előlapon vízszintes, az oldallapon függőleges, a

hátoldalon pedig a csipőgörbületet követő vonalkötegből áll.

A szobortöredék női alakot mintázott, díszítése az egykori viseletet örökölte meg.³ Az ún. zsírfarú (steatopyg) ábrázolások körébe sorolható.⁴ Anyaga és tűzdelte barázdás díszítése alapján a középső rézkorra keltezhető. Analógiáit — bár az utóbbi időben megszaporodott az idolplasztikával foglalkozó művek száma⁵ — mindössze három lelőhelyről, a Zala megyei Becsvölgyéről⁶ és Szlovákiából Bajfőről⁷ és Čatajrol⁸ ismerjük (3. kép).

A. Točík a Bajč-Vlkanovo lelőhelyen előkerült három töredéket a „Furchenstich kerámia” horizontjába sorolta.⁹

Bóna István a becsvölgyi idol tárgyalásánál részletesen foglalkozott az idolplasztika kérdésével a Körös-kultúrától a badeniig. A steatopyg idolk ezen fajtáját a délkelet-európai késő neolitikus — korai rézkori kultúrákhoz kötötte, a becsvölgyi darabot a Retz-Gajáry-csoportba sorolta.¹⁰

Kalicz Nándor ugyanezt a töredéket a balatoni csoport II—III. fázisához kötötte.¹¹ A Balaton-Lasinja kultúra II—III. terminológia helyett újabban a „közép-európai barázdás díszű kerámia” vagy „Furchenstich kerámia” kultúrája elnevezést javasolta, beleértve a Bajč-Retz, Gajáry, Mondsee csoportokat is.¹²

Lelőhelyünk a „Furchenstich kerámia kultúrája”-nak elterjedési területén fekszik,¹³ az előkerült idoltöredék anyaga, díszítése, analógiái és a lelőhely földrajzi helyzete miatt is a „Furchenstich kerámia kultúrájába” sorolható. Ez a lelőhely újabb bizonyítéka annak, hogy a ludancei csoportot követően a „Furchenstich kerámia kultúrája” a Dunától K-re is elterjedt.¹⁴

A rézkori emberábrázolásokról írva Kalicz N. megállapítja: „... a magyarországi rézkor, összehasonlítva az újkórral, nem bővelkedik idolplasztikában...”¹⁵ Egy újabb darab közreadásával szeretnénk volna a szobrociskák számát gyarapítani.

Bondár Mária

¹ Ezúton mondok köszönetet Kvassay Juditnak és Torma Istvánnak, akik felhívták a figyelmemet az idolra. A lelet a váci Vak Bottyán Múzeumban van, ltsz: 84.82.1.

² Molnár L., Pest megyei MűzFüz 7 (1974) 8.; Kővári K., StCom 9 (1980) 9.

³ Érdekes viselettörténeti rekonstrukciót találunk a vučedoli kultúra idolkjai alapján Milečević, V., OpuscArch 9 (1984) 1—22. cikkében.

⁴ Bóna I., A Göcseji Múzeum jubileumi emlékkönyve. Zalaegerszeg 1960. 83—95.

⁵ A neolitikum és rézkor vonatkozásában néhány összefoglaló munkát emelünk ki: Dimitrijević, S., Godišnjak (Sarajevo) 13 (1976) 59—83.; Idole. Prähistorische Keramiken aus Ungarn. Veröffentlichungen aus dem Naturhistorischen Museum. Wien, Neue Folge 7 (1972); Höchmann, O., JRGZ 13 (1966) 1—29.; Kalicz N., Symposia Thracica 1981. 232—256.; Makkay J., ArchÉrt 103 (1978) 164—183.; Ud., Acta ArchHung 14 (1962) 1—24.; Nijtu, A., MemAnt 2 (1970) 75—99.; Novotný, B., SIA 29 (1981) 131—138.; Ruttkay, E.; MAG 103 (1973)

28—39.; Tasić, N., Neolitska Plastika. Katalog V. Serija zbirke i legati Muzeja Grada Beograda. Beograd 1973.; Ud., Aug 20—21 (1980—1981) 27—32.

⁶ Bóna I., i. m. 83—95.

⁷ Točík, A., ŠtZ 12 (1964) XLV. t. 9, 14.; LVIII. t. 8, 11.

⁸ Némjencová-Pavúková, V., Atti del X. Simposio Internazionale sulla fine del Neolitico e gli inizi dell'età del Bronzo in Europa. Verona 1982. 193—198. Abb. 2. Erre a darabra Kalicz N. hívta fel a figyelmemet, kedvességét ezúton is köszönöm.

⁹ Točík, A., i. m. 159.

¹⁰ Bóna I., i. m. 92.

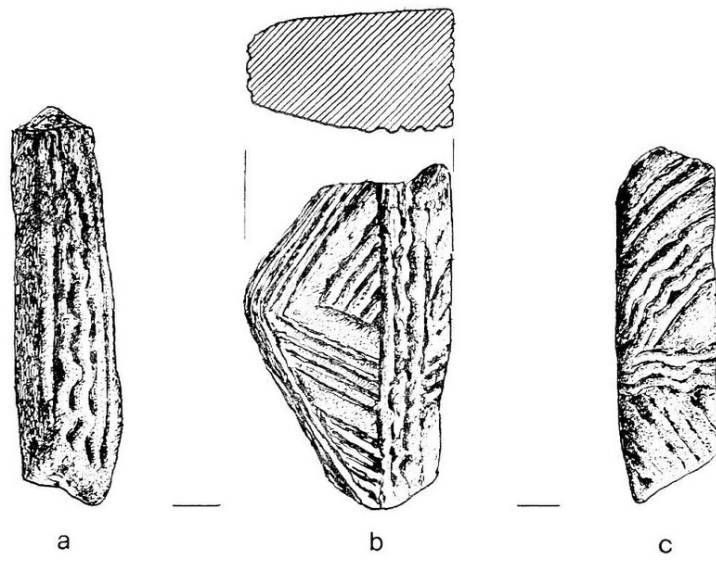
¹¹ Kalicz N., JPMÉ 14—15 (1969—1970) 89. 13. 1h.

¹² Kalicz N., ArchÉrt 109 (1982) 8.

¹³ Ud. 3. kép.

¹⁴ Kalicz N., Atti del X. Simposio Internazionale sulla fine del Neolitico e gli inizi dell'età del Bronzo in Europa. Verona 1982. Abb. 4.

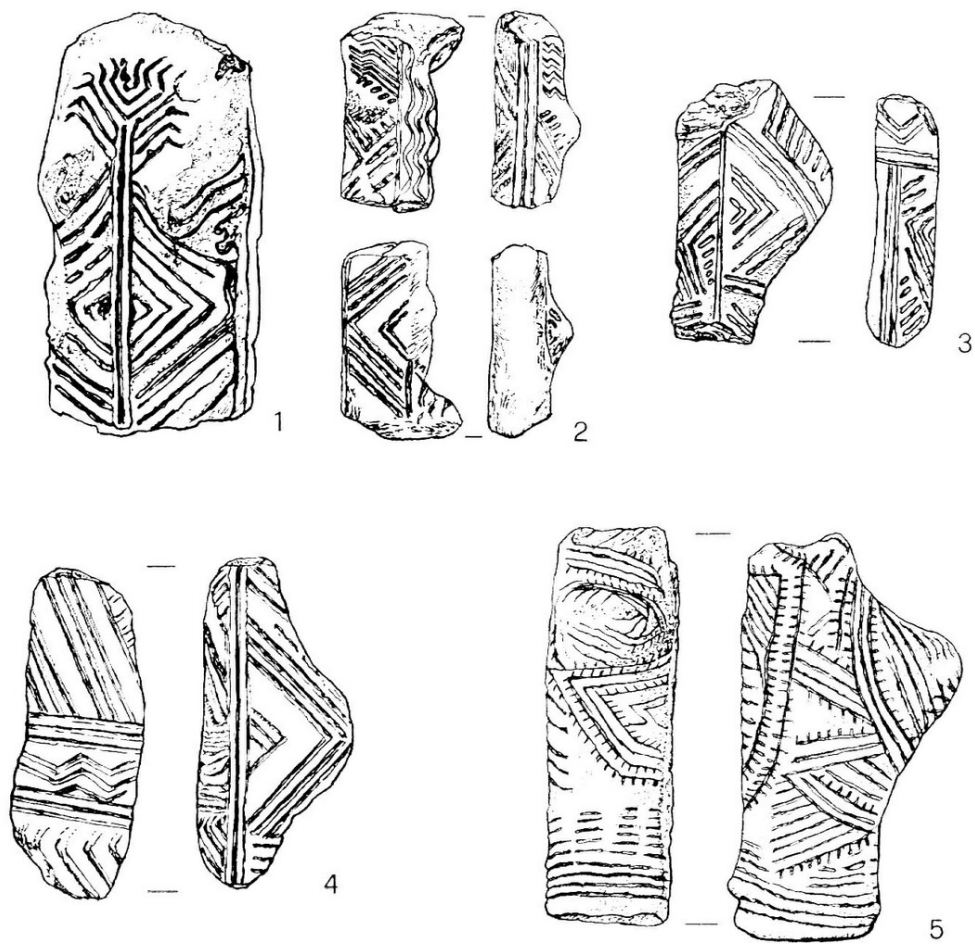
¹⁵ Kalicz N., SzolnokiMÉ 1979—1980. 55.

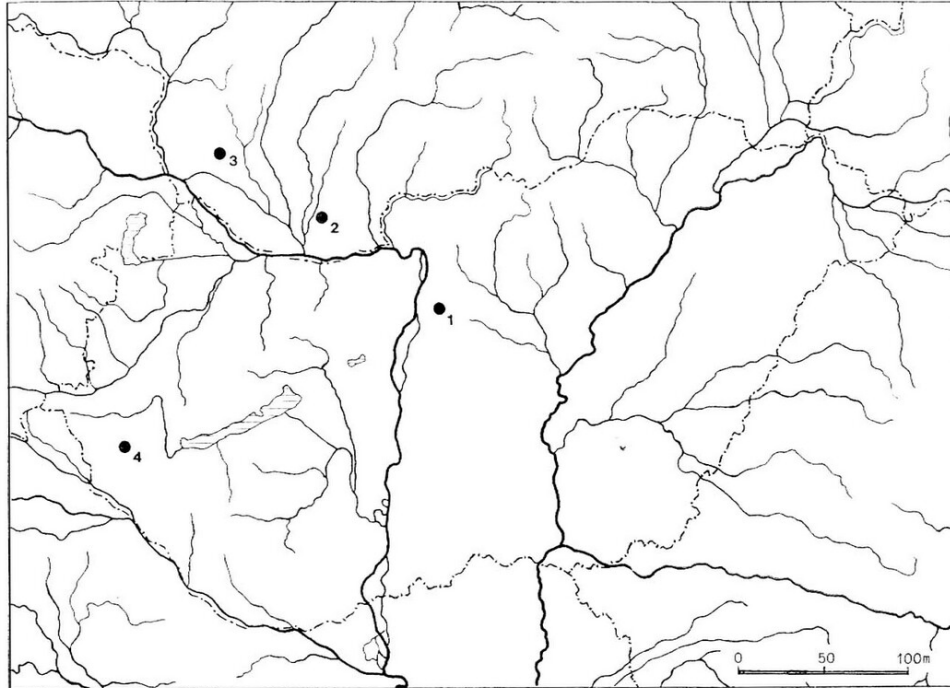
1. kép. A nagytarcsai rézkori idól. M = 1 : 1
 Abb. 1. Das kupferzeitliche Idól von Nagytarcsa. M = 1 : 1

2. kép. A nagytarcsai idól oldalról. M = 2 : 1
 Abb. 2. Das Idól von Nagytarcsa von der Seite her. M = 2 : 1

3. kép. Tűzdelt barázdás díszű idollok 1. Čataj. — 2–4. Bajč. — 5. Beesvölgve
 Abb. 3. Idole mit Furchenstichen verziert

4. kép. A tízlelt barázdás díszű idollok elterjedése 1. Nagytarcsa. — 2. Bajč. — 3. Čataj. — 4. Beesvölgye
 Abb. 4. Verbreitung der mit Furchenstichen verzierten Idole

KUPFERZEITLICHES IDOL VON NAGYTARCSA

Auszug

Im Jahre 1983 hat Mária Sinka, Schülerin der Grundschule in Nagytarcsa (Kom. Pest) unter Kossuth L.-Straße Nr. 26 auf ihrem Grundstück, am Ende des Gartens am Ufer des Szilas-Baches einen interessanten Gegenstand, das Fragment eines Idols gefunden. Das Stück ist ein mit Kieseln gemagerter, aus etwas glimmeriger Materie gebrannter Tongegenstand, das rechteckige Stück eines größeren Idols, das eine Figur von der Hüfte bis zur Mitte des Oberschenkels darstellt. Drei Seiten des Stückes sind verziert. Die Verzierung besteht aus vierreihigen, sog. Furchenstichen, in senkrechter, waagerechter und diagonaler Anordnung.

Das Statuettenfragment stellt eine Frauenfigur dar und gehört in den Kreis der sog. steatopygen Idole. Auf Grund seiner Materie und Verzierung kann es in die mittlere Kupferzeit datiert und in die »Kultur der Furchenstich-Keramik« gereiht werden. Seine Analogien sind uns nur von drei Fundstellen bekannt.

Dieser Fund ist ein weiterer Beweis dafür, daß nach der Ludanice-Gruppe die »Kultur der Furchenstich-Keramik« sich auch östlich der Donau verbreitet hat.

M. Bondár